

“THE LITTLE BOOK OF PHILOSOPHY” номын

ХАЙР бүлэг³⁶¹*“Хайр бол баяр баясгалан” Аристотель*

Хайр бол хамгийн сонирхолтой судлагдахууны нэг юм. Хайранд аз жаргалын тайлагдашгүй зүйл байдаг учраас хүмүүс нэг нэгэндээ өөрийн мэдэлгүй амлалт өгдөг. Амлалтаа биелүүлэхийн төлөө хичээж, чармайх нь ч их. Найзуудын хооронд нэгнийгээ хүндэтгэдэг ойр дотнын, эсвэл илүү эмзэг ямар сэдэв байж болох вэ ? Дур хүсэл гэхээс илүү хоёр хүний хоорондох хүсэл тачаал гэж юуг хэлэх вэ?

Хайр нь зөвхөн хүсэл тачаал биш, хүсэл тачаал ч хайрын илрэл биш гэж үзэж болох юм ... Энэ бол үнэн. Гэвч үүнийг энгийнээр тайлбарлавал: хайр нь зөвхөн өөрийнхөө төлөө аз жаргал, уйтгар гунигийг бий болгодоггүй, харин шууд бус замаар хүсэл тачаал болон ямар нэгэн зүйлийг шаардаж байдаг. Таны хамгийн ихээр хүсэж байгаа зүйл чинь юу вэ? Спорт, Тэгвэл та спорт сонирхдог юм байна. Кино. Тэгвэл та кино сонирхдог юм байна. Мөнгө. Тэгвэл та мөнгө, эсвэл ямар нэгэн эд зүйлийг хүсэж байвал худалдаж авах боломжтой. Улс төр үү? Тэгвэл та улс төр, эрх мэдэл, шүүх засаглал, эрх чөлөөг хүсдэг ... Ажил уу? Та ажилдаа дур сонирхолтой юм байна ... Аз жаргал уу? Та бусдын адилаар өөрийгөө хайрладаг. Аз жаргал гэдэг нь та хэнийг хайрлах, юутай байх, юу хийдгээс нэг их шалтгаалахгүй ... Та философи сонирхдог уу? Энд “хайр” гэдэг үг нь дангаар биеэ даан утга илэрхийлэхгүй бөгөөд утга нь бас хагас юм (грек хэл дээрх “философи” гэдэг үгийг англиар the love of wisdom гэнэ). Ихэнх философичдийн хүндлэлийг хүлээсэн Сократ үүнийг өөрөөр тайлбарлаагүй юм. Та нэгэн үе фашизм, сталинизмийг илүү өвөрмөц бөгөөд зүй ёсны гэж үзэж, тэдгээрийг даван туулах арга замыг эрхэмлэдэг байсан байж магадгүй: Ардчилал, хүний эрх, энх тайван, ахан дүүсийн барилдлага, эр зориг ... энд ашиг сонирхолоос гадна өөр өөр олон хүсэл эрмэлзэл байгаа. Гэвч хайр байхгүй бол ашиг сонирхол гэж байхгүй. Энэ нь намайг анхны үзэл бодлоо эргэж харахад хүргэсэн: Хүн хайртай учрах тоолонд ашиг сонирхолын бусад зүйлс түүнд байхгүй болдог.

³⁶¹ **Тайлбар:** Францын Сорбонны их сургуулийн философийн профессор Андре Комте-Спонвиллегийн бүтээлүүд үүнээс өмнө дэлхийн 25 хэл дээр орчуулагджээ. Энд МУИС-ийн профессор, доктор Т.Дорждагва, магистр Б.Амарбаяр нар түүний 1988 онд бичсэн “The Little Book of Philosophy” номын (2007 оны хэвлэл) “Love” гэсэн бүлгийг англи хэлнээс орчуулснаа эрхэм уншигчдын хүртээл болгож байна.

Тиймээс бид хайрыг өөрийг нь хайрлах, өөр юуг ч хайрлахгүй байх буюу бид заавал хайрыг хайрлах ёстой, эсвэл үхэх л зам байна. Тиймээс бид амиа хорлох бус, зөвхөн хайрлах л ёстой. Хайр бол философийн чухал асуудал мөн.

Би Альберт Камусийн “Төгсөшгүйн домог”-ийг нээж үзэхийг зөвлөж байна. Энд философийн нэгэн хүнд асуудал болох амиа хорлох асуудлын талаар бичиж, философийн үндсэн асуудалд хариулан амьдралын үнэ цэнийн талаар авч үзсэн байдаг. Би хоёр дахь санаатай санал нийлж байгаа бөгөөд энэ нь намайг эхний ойлголттой бүрэн санал нийлэхээс сэрэмжлүүлсэн юм. Амьдралын үнэ цэнэ нь амьдрахад оршиж байна уу? Асуудлыг шийдвэрлэхээс илүү амиа хорлох явдлыг арилгахад оршино: Зөвхөн хайр үүнийг зогсоож чадахгүй (өглөө, орой бүхэн амиа хорлох явдал гарсаар л байна) ба бид урт удаан амьдрахын тулд, амьд явах баталгааг бий болгох хэрэгтэй. Энэ асуудлыг шийдвэрлэх цаг ойртож байна. Зовлон, жаргалаас хамааран амьдралын үнэ цэнэ оршдог бөгөөд хамгийн чухал нь хайрын төлөөх орон зай. Энэ нь юу байж болох талаар Спиноза хэлэхдээ: Үнэн хэрэгтээ аз жаргал, уйтгар гуниг нь хайрын зорилгоос бүхэлдээ шалтгаалдаг юм. Аз жаргал хайраас бий болж болно. Эсвэл аз жаргалгүй байдал ч хайраас бий болдог. Ерөөсөө хайр байхгүй ч байж болно. Сэтгэл зүйч Фройд хэлэхдээ: Үндсэндээ өөрийгөө хайрлах үнэлэмжээр “хайрлах чадвар” тодорхойлогдож, энэ нь хүндээр тусдаг учир амиа хорлох явдал ихээр гардаг гэж үзсэн байна. Хайр бол бидний амьд явах баталгаа юм. Учир нь хайрлах чадварыг зөвхөн амьдрал бий болгодог. Өөрөөр хэлбэл хайр бол аюулгүй байдал. Тиймээс хайрыг хамгаалах ёстой.

Гэхдээ хайр гэж юу вэ? Хайрын зорилго нь юу вэ? Хайр олон янз гэдэг нь тодорхой учраас түүний зорилго нь ч олон байна гэдэг нь ойлгомжтой. Миний хэлж байснаар бид мөнгө, эрх мэдэлд дуртай байж болох юм. Гэвч бид эцэг эх, найз нөхөд, хамтрагч нараа хайрлах хэрэгтэй, ер нь бол хэн ч байсан ялгаагүй, таны хөрш ч байж болно.

Бид бас тэнгэр бурханд маш их хайртай, түүнд итгэдэг. Хэрэв бид өөрөө өөртөө жаахан ч гэсэн хайртай бол өөрөө өөртөө л итгэх болно.

Энэхүү “хайр” гэдэг үг нь өөр өөр олон төрлийн хайр сэтгэлийг илэрхийлж байгаа нь төөрөгдлийг нэмэгдүүлж болно. Тухайлбал, хүсэл тачаал нь хоосон мөн чанараар гарч ирэх нь зайлшгүй зүйл юм. Бид хайрын тухай ярихдаа юун тухай ярьж байгаагаа мэдэж байдаг уу? Бид өөрсдөө бусад зүйлсийг хайрлах талаар илэрхийлэхдээ далд утгатай, салаа үгийн давуу талуудыг хэрэглэдэг үү? Хайр хүн бүхэнд тааламжтай байдлыг бий болгодог. Үүнийг ойлгох явцад хайр нь бидэнд илүү их анхаарал халамжтай байх урам зоригийг өгдөг. Жинхэнэ хайр нь хайраас хайр руу дамждаг бөгөөд хайрыг гэрэлтүүлэх, хөглөх, магадгүй урам зоригийг бадраах шаардлагатай. Өөрөө өөрийгөө хайрлах шаардлагатай: өөрсдийн адилаар бид хөршөө хэрхэн хайрлаж байна вэ? Гэтэл хүмүүс голдуу бие биеэ л хайрладаг, эсвэл бие

биенийгээ хайрладаг ба энэ нь эрсдэл болон аюул юм. Мөн түүнчлэн бид яагаад хөршөөсөө энэ талаар асууж болохгүй гэж?

Энд магадгүй өөр өөр хайранд зориулсан өөр өөр үг хэрэглэх шаардлагатай бөгөөд үгийн сонголт элбэг байна: нөхөрлөл, зөөлөн сэтгэл, хүсэл тачаал, сэтгэл татагдах, дотносох, дур сонирхол, өрөвдөх сэтгэл, шохоорхол, тахин шүтэх, сайхан сэтгэл, бэлгийн дур хүсэл ... Грекчүүд биднийг бодвол илүү нээлттэй байж чаддаг учраас хайрын талаарх үгсийн сонголт илүүтэй байсан байж магадгүй ба тэд хайрын гурван өөр хэлбэрийг гурван өөр үгээр илэрхийлдэг. Миний бодлоор эдгээр гурван үг нь ямар ч хэлэнд ойлгомжтойгоор орчуулагдах боломжтой: **eros, phillia, agape**. “Агуу үйлсийн талаархи жижиг бүтээлд” нэртэй өөрийн багахан хэмжээний судалгааны ажилдаа эдгээрийн талаар товч оруулсан: би энд зөвхөн гол санааг нь өгөх болно.

Eros гэж юуг хэлэх вэ? Энэ бол бидэнд дутагдаж байдаг хайр бөгөөд **дурласан** хайр юм. Энэ бол Платоны хайр: түүнд хайр байгаагүй, тэр өөртөө хайртай байгаагүй бөгөөд түүнд хүсэл байсан. Хайр, хүсэл тачаалд зорилго гэж байдаг. Хайрыг эзэмдэхээр эрэлхийлдэг. Би чамд хайртай: би чамайг хүсч байна. Энэ нь хайрын хамгийн энгийн хэлбэр юм. Гэхдээ хамгийн хүчтэй нь. Ямар нэг зүйл байхгүй бол хайр орших боломжгүй. Ямар нэгэн зүйлийг алдснаар хайр хэрхэн орших боломжтой вэ? Энэ бол хүсэл тачаалын нууц (энэ нь зөвхөн аз жаргалгүй байх, урам хугарах, хайр алга болох үед өнгө орж сэргэдэг); энэ бол шашны нууц. Итгэл үнэмшилгүйгээр хайр хэрхэн аз жаргалтай байх боломжтой вэ? Нэг бол хайр зовлон шаналалгүй байх ёстой, эс тэгвэл удаан оршин тогтнохгүй (зөвхөн дан ганц хайрын төлөө ямар нэгэн зүйл оршдоггүй) бөгөөд энэ нь уйтгартай байх болно.

Гэхдээ бид хайргүйгээр аз жаргалыг бий болгож чадах уу? Бид урт удаан амьдрахын тулд үүнийг бий болгосноор бид аз жаргалтай байж чадах уу? Платоны үзэл санаа бүхэлдээ зөв биш байсан юм. Бид зөвхөн хайрыг олж авахын төлөө биш: зарим үед бид огт хамаагүй зүйлийг хайрладаг. Бид юутай байх, юу хийдэг, хэн байхаас үл хамааран хайраас тайвшралыг олж, баяр баясгаланг мэдэрдэг ба баяр баясгалан гэдэг нь хөөрөл юм. Үүнийг грекээр **Phillia** гэж нэрлэдэг. Аристотелийн хэлснээр бид хайрыг ингэж нэрлэдэг (хайр бол баяр баясгалан) бөгөөд аз жаргалын нууц юм. **Phillia** гэдэг нь юугаар ч дутахгүй байхыг хэлнэ. Бидэнд таашаал өгдөг тэр юм бидэнд баяр баясгаланг авчирдаг. Бэлгийн харьцаанаас таашаал авах (бид хайрыг буй болгодог), найз нөхөд, хосуудын аз жаргал (бид хайрыг хуваалцдаг) зэрэг нь аз жаргалгүй байдлыг бий болгохгүй.

Нөхөрлөл гэж юу вэ? Үүнийг бид ихэвчлэн **Phillia** гэж орчуулдаг ч хэрэглэх явцдаа түүний хүч чадал, цар хүрээг нь сулруулдаг. Учир нь “нөхөрлөл” (eros болон phillia нь ихэнхдээ нэгдмэл байна) гэдэг нь гэр бүлээр ч, хүсэл тачаалаар ч хязгаарлагддаггүй (Аристотель Phillia-г эцэг, эх нь үр хүүхдээ хайрлах хайр, эхнэр нөхрүүд бие биенээ хайрлах

хайр гэсэн хоёр утгаар хэрэглэж байсан байна). Мөн хайртай хүмүүсийн хооронд эрхэм дотно харилцаа байдаг... Аквины Фомагийн тайлбарласанаар нэг нь өөрийн гэсэн зарчмын үүднээс нөгөөгөө хайрладаг нь өгөөмөр хайр, бусад зарчмын үүднээс нөгөөгөө хайрладаг нь аз жаргалтай харилцааны нууц юм. Мэдээж өгөөмөр хайр гэдэгт бэлгийн дур хүслийг оруулахгүй: хайртай хүмүүс хайраар тэжээгддэг бөгөөд бэлгийн харьцаагаар үл тодорхойлогдоно. Авах, өгөх таашаалаас баяр баясгалан үүсэхгүй байж болох уу? Бидэнд сайн сайхан зүйлийг өгдөг хүнийг хүсэхгүй байж болох уу?

Баяр баясгалан бол өгөөмөр зүйл, өгөөмөр зүйл бол баяр баясгалан гэдгийн аль нь ч байлаа гэсэн миний хэлсэн шигээр грекчүүд Phillia гэж хэлдэг. Хайрын тухай Аристотелийн ойлголтоор: хайр бол баяр баясгалантай байдал бөгөөд хүмүүс бие биендээ аз жаргалыг хүсдэг. Гэхдээ энэ талаар Спиноза гадаад учир шалтгааны санааг багтаасан “Ёс суртахуун” бүтээлдээ “таашаал” гэж бичсэн байдаг. Хайрлах бол таашаал авах юм, зөвхөн хайраас л таашаал авч болно гэсэн байна. Хайранд зарчим гэж байхгүй. Хайрын зорилго алга болоход түр зуурын зөрчил үүснэ, эсвэл бидэнд хүнд цохилт болж, уйтгар гунигийг авчирна. Хэрэв аз жаргал энд оршин тогтнох юм бол бидэнд уйтгар гуниг төрөхгүй. Дур хүсэл бол хүч чадал, хайр бол баяр баясгалан юм. Үүнийг хайртай хосууд, найзууд аз жаргалтай байх үедээ л мэдэрдэг. Би чамд хайртай: чиний оршин байгаа чинь намайг аз жаргалтай болгодог.

Agape бол харьцангуй хожуу гарч ирсэн грек үг юм. Платон, Аристотель, Эпикур нарын аль аль нь энэ үгийг мэдэхгүй. Харин Eros, Phillia-г тэд сайн мэддэг байсан: тэд зөвхөн хүсэл тачаал, нөхөрлөл, уйтгар гуниг яагаад алга болдог, эсвэл аз жаргалын юуг нь хуваалцахыг мэддэг байсан. Гэвч тэднээс хойш олон жилийн дараа Ромын эзэрхийллийн эхэн үед Жюв гарч ирсэн ба тэрээр семит хэлээр “тэнгэр бурхан бол хайр... хайр бол хөрш... хайр бол дайсан (урвалт)” гэж хэлсэн байдаг. Эдгээр өгүүлбэрүүдийг ямар ч хэл рүү орчуулахад үл ойлгогдом санагдаж магадгүй ба грек хэл рүү бараг орчуулах боломжгүй юм. Хайрын ямар хэлбэр гарч ирсэн бэ? Eros? Phillia? Аль аль нь утгагүй байгаа юм. Юу ч байлаа гэсэн тэнгэр бурхан ямар нэгэн зүйлээр дутагдах уу? Тэр хэн нэгний найз байх боломжтой юу? Энд ямар нэгэн ойлгомжгүй зүйл байна. Аристотель “тэнгэр бурхны найз байх нь шаардлага” гээд аль эрт хэлчихсэн. Үүгээр бидний амьдралыг тодорхойлох нь үнэхээр хүнд ба мөнхийн, тэнгэрлэг баяр баясгалан дээр ямар нэгэн зүйлийг нэмэх нь үнэхээр утаггүй байх болно. Бид хөршдөө дурлах (хэн хүнгүй хэлж л байдаг), эсвэл дайсантайгаа найзлах уу? Шалтгаан байна уу? Эдгээрийг грек хэлэнд орчуулчихсан бөгөөд одоогоор заримыг нь англи хэл рүү орчуулаад байна. Тиймээс дэлхий нийтээрээ ойлгох боломжтой боллоо. Исүсийн дагалдагч нар үйл үгнээс шинэ үг хэллэг (агаран: хайрлах гэсэн утгатай) бүтээсэн ба үгийн үндсэн хэлбэрийг нь баримтлаагүй юм. Тэр үг нь агаре мөн бөгөөд үүнийг латин хэл рүү caritas, англи хэл рүү charity (сайхан сэтгэл) гэж орчуулсан. Энэ

нь ямар утгатай байж болох вэ? Хайраас болж бид уйтгар гунигийг бий болгодог (бусад үед хэн нэгэн бол хайртай хүн ч биш, найз нөхөд ч биш юм), Хэн нэгэн зүгээр л амьдрах ба хэрэв бидний дайсан байвал хэн байх, юу хийдэг байх, ямар үнэ цэнэтэй байхаас үл харгалзан ямарч шалтгаангүйгээр бид түүнийг хайрлах ёстой. Энэ бол христийн шашны хайрын тухай ойлголт юм. Мөн түүнчлэн энэ нь Симон Вейл, Владимир Жанкелевич нарын үзэл юм. Хэрэв ингэж амьдарч чадвал тэр нь цэвэр ариун байдлын нууц юм. Бид иймэрхүү хайр энэрэлд цочирдох шаардлагагүй. Энэ нь бие хүнээс, эготизмээс, ер нь бүх зүйлээс бүрэн чөлөөлөгдсөн нөхөрлөлийн мөн чанар юм. Энгийн нөхөрлөл гэж байхгүй: Монтень нөхөрлөлийн талаар “энэ түүнд байгаа учраас л бас надад байдаг юм” гэсэн байдаг. Хэрэв хүн оршин байвал энэ нь тэнгэр бурханы хайр юм. Жон “O Thoes agape estin” нэртэй анхны захиандаа: тэнгэр бурхан бол хайр, хэрэв тэнгэр бурхан байхгүй бол хайр бидний зүрх сэтгэл, мөрөөдөлд хамгийн ойр байх болно гэсэн.

Eros, phillia, agape: хайр бол хүсэл тэмүүлэл, эсвэл үйл явц, баяр баясгалан бөгөөд түүнийг хуваалцдаг, хайр бол халуун дотно зүйл ... Хүсэлгүйгээр аз жаргал байх боломжтой юу? Хайрыг хэрхэн хуваалцахгүйгээр өгч болох вэ? Хэрэв бид эдгээр гурван төрлийн хайрыг оюун ухаандаа ялгаж салгах ёстой юм бол ихэнхдээ гурвуулаа бидэнд хэрэгтэй бөгөөд хоорондоо нягт холбоотой, нэг нь нөгөөгөө хөтлөх замаар тодорхойлогдоно. Эдгээр нь гурван өөр дүрслэл биш, харилцан шүтэлцсэн нэгжүүд юм. Нэг ертөнцийн, хайрын ертөнцийн гурван үзэл санаа, эсвэл бидний амьдралын үйл явц дахь боломжит гурван баяр баясгалан юм. Эдгээрийг Платон, Шопенгауэр нар бидэнд сануулсаны дараа эросын талаар зарим нэг зүйлийг Фройд оруулж ирсэн, agape бол зорилго, энэ хандлагыг Госпелс цааш үргэлжлүүлсэн. Эцэст нь phillia бол арга зам, эсвэл арга замд хүрэх баяр баясгалан. Эрх мэдэл, өмч хөрөнгөнд тэмүүлсэн хүсэл эрмэлзлэл өөрчлөгддөг.

Хөхүүл хүүхдийг төсөөл дөө, ээж нь түүнийг хөхүүлнэ. Өөрөө ч бас хүүхэд байсан, Бид эхлээд бүх зүйлийг авахаас эхэлдэг бөгөөд энэ ч бас хайрын нэг хэлбэр юм. Дараа нь бид хайрыг бага багаар өгөхийг сурч эхэлдэг, хайр бидэнд бүрэн найдвартай нэг л арга замаар ирдэг. Энэ бол хүн төрөлхтөний агуу их хайр, хайр бол маш эмзэг, маш эргэлзээтэй, маш хязгаарлагдмал юм. Гэсэн хэдий ч бидэнд хязгааргүй зүйлээс бага ч болов хүртээдэг. Бид бол хайрын зорилго бөгөөд хайр бол бидний ухамсрыг бүтээдэг, хайр биднээс өмнө байсан гэдэг нь үндэслэлгүй зүйл бөгөөд бид үүгээр бүтээгдээгүй гэдэг нь мартагдчихсан. Хайр бол биднийг хамгаалдаг, тэжээж тэтгэдэг, сэтгэл зүрхийг тайвшруулдаг зүйл юм, хайр бол үргэлж өнө удаан жил бидэнтэй хамт оршдог... Хэрэв ээжүүд байгаагүй бол бид хайрыг юунаас мэдрэх боломжтой байсан бэ? Хэрэв хайр байгаагүй бол бид тэнгэр бурхныг юунаас мэдрэх байсан бэ?

Хайрын тухай философийн тунхаглал үүнтэй адилхан сонсогдож магадгүй.

Хайрын тухай Платоны ойлголт: “би чамд хайртай, би чиний төлөө амьдардаг, би чамайг хүсч байна”

Хайрын тухай Аристотель, Спиноза нарын ойлголт: “би чамд хайртай, чи миний аз жаргалын учир утга бөгөөд би чиний баяр баясгалан”

Хайрын тухай Симон Вейл, Владимир Жанкелевич нарын ойлголт: “би өөрийгөө хайрладаг шигээ чамд хайртай, тэнгэр бурхан биднийг хайрладаг шиг би чамд хайртай, тэрээр оршин байж хэн бүхнийг хайрладаг шиг би чамд хайртай, миний хүч чадал чиний сул дорой байдлын төлөө...”

Eros, phillia, agape: хайр бол авдаг, хайр зөвхөн баяр баясгалан, эсвэл уйтгар гуниг, түүнийг эзэмдэх, эсвэл алдахыг мэддэг. Хайр баяр баясгаланг хуваалцдаг, бидэнд аз жаргалыг хүсдэг. Эцэст нь хайр хүлээн зөвшөөрдөг, хамгаалдаг, хайр өөрийнхөө төлөө хайрлагддаг...

Эдгээр бүх л нөхцөлд би чамд хайртай, би чамайг хүсэн хүлээдэг, би чиний амьдрал, амар амгалан, хайр дурлал, өөрөө өөрийнхөө төлөө аз жаргалыг хуваалцхад баяртай байна...

Чи хэн ч байлаа гэсэн чамд талархалаа, надад тусалсны чинь төлөө чамд талархаж байна.